

Ameliyât-ı Cerrâhiyye ve Nöroşirürji ile İlgili Bölümleri

Ameliyat-ı Cerrahiyye and Chapters Related to Neurosurgery

ÖZ

AMAÇ: Milli Kütüphanede A 2257 kayıt numarası ile yazmalar bölümünde yer almakta olan Ameliyât-ı Cerrâhiyye isimli eser cerrahi uygulamalar hakkında yazılmış olup, nöroşirürjiyi de ilgilendiren bölümler içermektedir. Bu çalışmada, Türkiye el yazmaları katalogunda kayıtlı bulunan ve yaklaşık 1906-1911 yılları arasında kaleme alınmış olan bu eseri tanıtmak amaçlandı.

YÖNTEM ve GEREÇ: Milli Kütüphane Başkanlığı, Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu kayıtlarında eserin yazarı olarak verilen Mehmet Tevfik isminin eserin hattatı olabileceği, yazarının ise Hayrettin Mustafa Paşa olmasının daha olası olduğunu düşündüren veriler sunularak tartışıldı.

BULGULAR: Kitabın yazıldığı düşünülen yaklaşık tarihin nöroşirürji açısından önemi gerek batı dünyasında, gerekse de ülkemizde modern nöroşirürjinin gelişme döneminin başlarına denk gelmesindedir.

SONUÇ: Kitabın yazıldığı dönemde Türkiye'de nöroşirürji pratiğinin batı ülkelerine yakın olduğunu bu eser aracılığı ile saptamak da çalışmanın desteklediği diğer bir sonuçtur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Ameliyat-ı Cerrahiyye, Hayrettin Mustafa Paşa, Mehmet Tevfik Bey, Nöroşirürji Tarihi.

ABSTRACT

OBJECTIVE: The aim of this study is to introduce the book named Ameliyat-ı Cerrahiyye (Surgical Operations) which was written about between 1906 and 1911 and that is in the Turkey Handwriting Catalog currently.

MATERIAL and METHODS: The signs about calligrapher and writer of this book was discussed. The writer of this book may be Hayrettin Mustafa Paşa rather than Mehmet Tevfik Biren.

RESULTS: The period that the book was written is important for modern neurosurgical history.

CONCLUSION: The other scopes of the study are to emphasize that the neurosurgical practice in Turkey was parallel to the western countries in that period and to present data about the real writer of the book may be Hayrettin Mustafa Paşa rather than Mehmet Tevfik Bey.

KEY WORDS: Ameliyat-ı Cerrahiyye, Hayrettin Mustafa Paşa, History, Neurosurgery, Mehmet Tevfik Bey.

Uygur ER¹

Ahmet ACIDUMAN²

¹ Dışkapı Yıldırım Beyazıt Eğitim ve Araştırma Hastanesi, II. Nöroşirürji Kliniği, Ankara

² Etilik İhtisas Hastanesi, Nöroşirürji Kliniği, Ankara

Geliş Tarihi: 11.04.2007

Kabul Tarihi: 06.05.2007

Yazışma adresi:

Uygur ER

Dışkapı Yıldırım Beyazıt Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Ankara

E-posta: uygurer@gmail.com

Ülkemiz bilim tarihi özellikle yazım ve kayıt alışkanlığının olmadığı dönemlerde isimsiz kahramanların sayısız eserleri ile doludur. Bu eserleri dikkatlice inceleyerek tanıtmak bilim tarihimize ışık tutacak, yazım alışkanlığının olmamasından doğan kayıpları bir nebze olsun telafi edecektir. Her araştırmacının kendi alanı ile ilgili konularda bu tür eserleri incelemesi ve tanıtmaya çalışması bu anlamda sayısız yararlar sağlayacaktır. Milli Kütüphanede A 2257 kayıt numarası ile yazmalar bölümünde yer almakta olan *Ameliyât-ı Cerrâhiyye* isimli eser cerrahi uygulamalar hakkında yazılmış olup, nöroşirürjiyi de ilgilendiren bölümler içermektedir.

Ameliyât-ı Cerrâhiyye

Türkiye yazmaları toplu katalogunda *Ameliyât-ı Cerrâhiyye* ile şu bilgiler yer almaktadır:

Genel Bilgiler:

Yer Numarası	: 06 Mil Yz A 2257
Eser Adı	: Ameliyât-ı Cerrâhiyye
Yazar Adı	: Biren Mehmed Tefvik
Müstensih	: -
Konu	: Tıp İlimleri
Dili	: Türkçe
Koleksiyon	: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu
Bulunduğu Yer	: Milli Kütüphane, Ankara
Özellikleri:	
Boyut (Dış-İç)	: 245x170 - 190x125 mm
Yaprak	: 94 varak
Satır Adedi	: Her sayfada 17 satır
Yazı Türü	: Rik'a
Kağıt Türü	: Sarı samanlı kağıt

Notlar:

Siyah meşin bir cilt. Eser; cerrahi ile ilgilidir, rutubet lekeli. Satın alma; O. Özkan; 1953 (4).

Katalogda 94 varak olarak belirtilmekle birlikte (varak numaraları sonradan verilmiştir), eserin yazı olan her sayfasında sayfa numarası bulunmakta olup, buna göre eserin son sayfası 152 rakamı ile numaralandırılmıştır. Eserin sayfa numarası verilmiş metin sayfalarının sayısı 143 ve sayfa numarası verilmeyen çizimlerin bulunduğu sayfaların sayısı 34 olup, başlık sayfasının arkası boş bırakılmış ve Şiryânların Rabtı bölümü ile başlayan sayfanın numarası 3 olarak belirlenmiştir. Bu açıklamadan görüldüğü üzere sayfa numaralarının verilmesinde bazı karışıklıklar vardır. Eser 13 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler ve sayfa numaraları aşağıda gösterildiği gibidir (Eserde

fihrist yoktur, içindekiler kitabın sayfaları gözden geçirilerek hazırlanmıştır):

Şiryânların rabtı	<i>Ligatures des artères</i>	3
Tesmîm ve Betr	<i>Amputations et désarticulation</i>	42
Neşrler	<i>Resections</i>	102
Hıyâtelər	<i>Sutures</i>	114
Tefemmüm-i mi'dî-i meâ'î	<i>Gastéro-entérostomie</i>	120
	<i>Gastrectomie</i>	122
Tefemmüm-i meâ'î-i meâ'î	<i>Entero-entérostomie</i>	129
Apandisit 'ameliyesi		131
Fıtıklar		135
Haza'-i kanât-ı safrâvî	<i>Choledocotomie</i>	141
Bezli katanî		146
Kilye 'ameliyâtları		147
Serbe 'ameliyâtı		148
Taskîb-i kihf	<i>Trepanation</i>	150
	<i>Craniectomie</i>	152

Eser büyük olasılıkla elle yazıldıktan sonra teksir edilmiştir. Yazı renginin mavi olması, bazı sayfaların ters (66, 68 ve 74. sayfalar), bazı sayfaların sırasının karışması (sayfa 146 dan sonra 148 ve sonra 147. sayfanın gelmesi) ve bazı sayfa numaralarının da sayfa kenarlarının tıraşlanması nedeniyle kaybolması bunun göstergesi olarak düşünülebilir. Ayrıca eserin ciltlendikten sonra sayfa kenarlarının tıraş biçimi bu işin büyük olasılıkla bir matbaada yapıldığının kanıtı olarak görülebilir.

Milli Kütüphane Yazmalar Katalogunda *Ameliyât-ı Cerrâhiyye*'nin yazarı olarak Mehmet Tefvik Biren adı verilmekle birlikte, Mehmet Tefvik Biren hakkında yapılan araştırma, adı geçen kişinin öz geçmişinde tıp ve cerrahi ile ilgili bir bilgi ortaya koymamıştır (11,12). Öte yandan eserin son sayfasında bulunan Mehmed Tefvik ismi üzerinde yapılan araştırma sonucu en olası kişinin Türk hattatı Mehmed Tefvik Bey (Manastır 1868-İstanbul 1924) olabileceğidir (11). Eserin çok büyük olasılıkla yabancı dille yazılmış bir kitabın çevirisi olabileceği göz önünde bulundurulursa (eserde birçok yabancı yazar ismi ve bazı cerrahi ameliyeleri gösterir çizimler bulunmaktadır), yapılmış çevirinin hattat Mehmed Tefvik Bey tarafından yazıldığı ve sonra da çoğaltıldığı düşünülebilir.

Eserdeki 146-147. sayfalarda yer alan "Bezli katanî" [lomber ponksiyon] (Şekil 1A,B) ve 150-152. sayfalarda yer alan "Taskîb-i kihf" [trepanasyon] (Şekil 2A,B) bölümleri nöroşirürjiyi ilgilendirmektedir.

Şekil 1A ve B: Lomber ponksiyon tekniğini anlatan "Bezli Katani" bölümü.

Nöroşirürji ile ilgili bölümler:

Bezli-i Katani [Lomber ponksiyon]

Tedâvî, teşhîs, anestezi gibi muhtelif tatbîkât için kanât-ı fıkârî [omurga kanalı] dâhiline, iki fıkra [omur] arasından geçmek üzre nâhiye-i 'ucernî-i katanaya [belin çıkıntılı bölgesine] bir trokarın idhâli [sokulması] kâfidir.

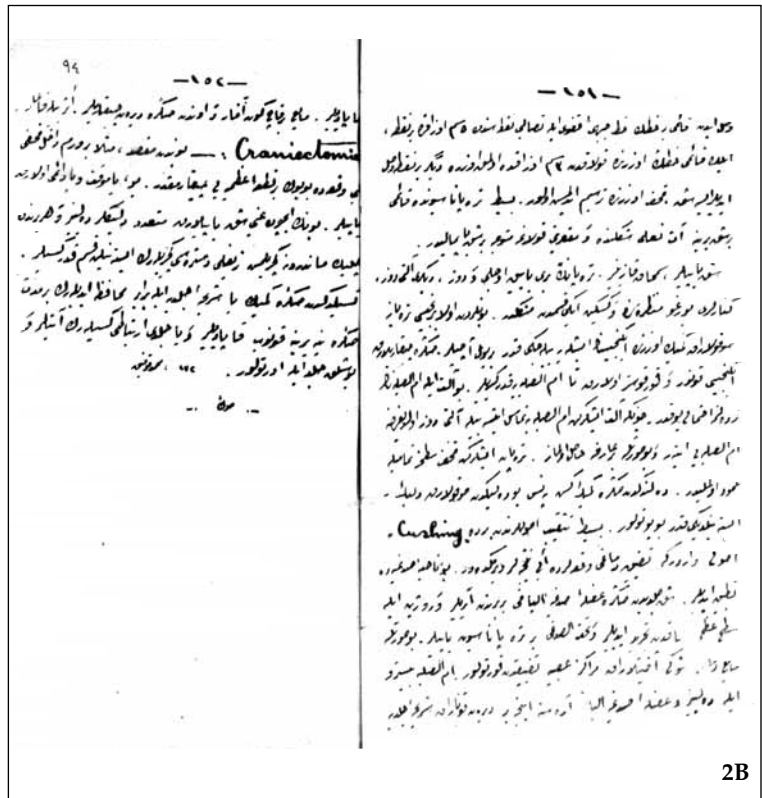
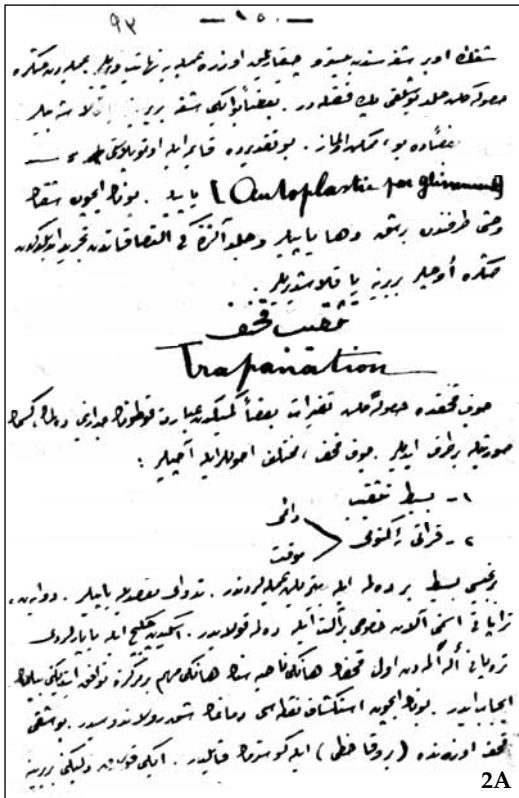
Nikât-i sengşâfiye [kesin işaret noktaları]: 4. 5 inci fıkrât-ı kataniye [bel omurları] arasındaki mesâfedir. Şahıs şişman ise bulunamaz. Umumiyyetle kanzaa-i harkafelerin [kalçaların çıkıntılarının] en mürtefi' [yüksek] noktalarını vasl iden [birleştiren] hatt ile [146], 'amûd-i fıkârînin [omurga] nütû-ı şevkî [dikensi çıkıntı] hattının tesâlibi [kesişmesi] mahalli, bu mesâfeye tevâfuk ider [uygun gelir]. Nütû-ı şevkîleri birer birer cû iderek [araştırarak] de bu mesâfeyi bulmak kâbidir. Fakat ilk söylenen daha ıratiktir. Kanâta girmek için: 1- Sehmî [oksu] ve mutavassıt [orta]; 2- Cânibî [yanda olan] ve münharif [eğri, sapan] iki yol vardır.

Şahsa 'amûd [dik] olarak tutulan trokar ile, hatt-ı mutavassıt [orta hat] üzerinden ve yâhûd da yanlarından girmek suretiyle bezli [delme-ponksiyon] yapılır. Şahıs yatak kenarına oturtılır ve kanbur bir vaz'iyet virilir. Fakat en eyi vaz'iyet yana yatırmaktır. Trokar evvelâ bir mukâvemet ma'rûz kalır, sonra kolaylıkla batır. Bir noktada yine mukâvemet duyar ki bu, sehmî yoldan giriliyorsa ribât-ı beyne'l-fıkârînin [omurlar arası bağlar], yandan giriliyorsa sarı ırbatanın [ribât-ı asfer] [sarı bağ-ligamentum flavum] mukâvemetidir. Biraz itilince el kanâta girdiğini hiss ider [147] (8).

Taskîb-i Kihf - Trapanation

Cevf-i kihfda [kafatası boşluğunda] husûle gelen tagayyürât [değişmeler-bozulmalar] ba'zan kemik-den ibâret kutunun cidârını [duvarını] delmek, kesmek sûretiyle bertaraf idilir. Cevf-i kihf, muhtelif usûller ile açılır:

- 1- Basît taskîb [delme]
 - 2- Kraniektomi -Dâ'imî
- Muvakkat

Şekil 2A ve B: Trepanasyon ve kraniyektomi tekniklerini anlatan "Taskib-i Kıhf" bölümü.

Birincisi basit bir delme ile bitirilen 'ameliyelerdendir. Tedâvî maksadıyla yapılır. Duayen trepanı ismini alan husûsî bir alet ile delme kolaydır. Eskiden çekiç ile yapılırdı. Trepanı ele almadan evvel kıhfın [kafatasının] hangi nâhiyesinin hangi mühim bir merkeze tevâfuk itdiğini bilmek icâb ider. Bunun için istikşâf [keşfetmeye çalışma] noktası dimâğın şakk-ı Rolandusidir [Rolandik yarığıdır]. Bu şakkî kıhf üzerinde (Broka hattı) ile göstermek kâbilidir. İki kulak deliğini birbirine [150] vasl iden kâ'imî [dik] bir hattın cebhî-i kafavî ile tesâlibi noktasından 5 sm uzakda bir nokta ilen kâ'imî hattın üzerinde kulaktan 2 sm uzakda olmak üzere diğer bir nokta vasl edilir ise, şakk kıhf üzerinde tersîm edilmiş [resmedilmiş] olur. Basit trepanasyonda kâ'imî bir şakk yerine at na'lî şeklinde ve muka'arını [konkavitesini] kulağa müteveccih [yönelen] bir şakk yapılmalıdır.

Şakk yapılır, simhâk [periost] kazınır. Trepanın biri yayık uçlu ve düz, diğeri altı düz, kenârları burğu manzarasında ve keskin iki kısımdan müşekkeldir [şekle konulmuştur]. Bunlardan evvelâ birincisi trepana sokularak kemik üzerinde ikincisinin işleyebileceği kadar bir yol açılır. Sonra

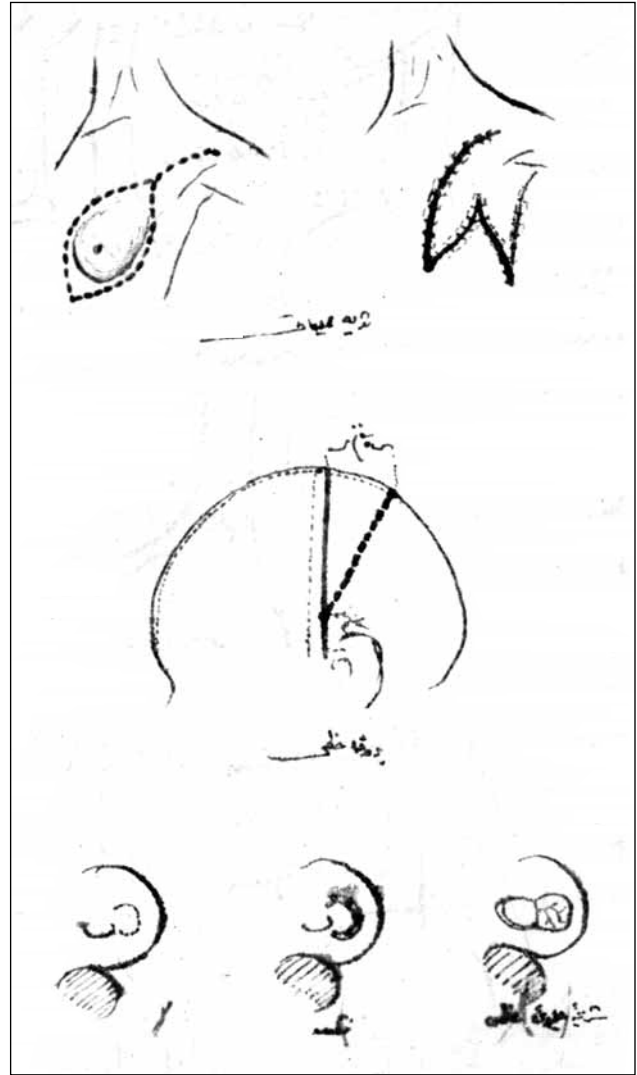
çıkarılarak ikincisi konur ve korkusuz olarak ta ümmü's-sulbeye [sert zar-dura mater] kadar kesilir. Bu alet ile ümmü's-sulbenin zedelenme ihtimâli yoktur. Çünkü alet işlerken ümmü's-sulbeye temâs itse bile altı düz olduğuna ümmü's-sulbeyi iter ve bu sûretle bir 'ârıza hâsıl olmaz. Trepan işlerken kıhf sathı tamamıyla 'amûd olmalıdır. Delindikden sonra kemik kesen pens bu delikten sokularak delik istenildiği kadar büyütülür. Basit taskîb usûllerinden bir de 'Cushing' usûli vardır ki tazayyuk-ı dimâğî [beyni sıkıştıran] vak'alarda eyî netîceler virmekdedir. Bu nâhiye-i sudgiyyede [şakak bölgesinde] tatbîk edilir. Şakk-ı salibiyyeden [haç şeklinde insizyondan] sonra adale-i sudgiyye [temporal kas] elyâfı [lifleri] birbirinden ayrılır ve rojin ile sath-ı azmî [kemiğin yüzeyi] (simh)âkdan tecrîd edilir ve tahte's-sudgî [şakağın altına] bir trepanasyon yapılır. Bu sûretle mâyi' demâlar şevukî akıtılarak merâkız-ı 'asabiyye [sinir merkezleri] tazayyukdan kurtulur. Ümmü's-sulbe bistirü ile delinir ve adale-i sudgiyye elyâfı arasına ince bir diren konarak şerîha-i cildiyye [cilt parçası] [151] kapadılır. Mâyi' birkaç gün akar ve ondan sonra diren çıkarılır. Eser bile kalmaz. Craniectomie:

Bundan maksad, meselâ bir verem-i dahil-i kılıf [kafatası içerisindeki şiş] gibi vak'ada büyük bir kıt'a-i azmiyyeyi [kemik parçasını] çıkarmaktır. Bu, ya muvakkat veya dâ'imî olarak yapılır. Bunun için aynı şakk yapılarak müteaddid [çok sayıda] delikler delinir ve her birinden çelik manderuna geçirilmiş jigli desteresi geçirilerek istenilen kısım kadar kesilir. Kesildikten sonra kemik ya şerîha-i cildiyye ile beraber muhâfaza idilerek bir müddet sonra yine yerine konub kapadılır veya cildî irtibâtı kesilerek atılır ve boşluk cild ile örtülür. 172: Mehmed Tevfik [152] (9).

TARTIŞMA

Ameliyât-ı Cerrâhiyye'nin 146. sayfasındaki "Bezli katanı" [lomber ponksiyon (LP)] isimli bölümünde LP'un hangi endikasyonlarda yapılması gerektiği, ideal giriş yeri ve teknik tarif edilmekte ve iki değişik yöntem önerilmektedir. Hastaya verilmesi gereken pozisyonlar ve hangisinin daha iyi sonuç vereceği anlatılmaktadır. Son bölüm olan "Taskîb-i kılıf" [trepanasyon] kısmında ise, kısa bir tarifi takiben trepanasyon ve kraniyektomi ayrımı yapılarak trepanasyon için seçilecek bölgeler ve bunların hangi önemli beyin noktalarına denk gelebileceğinin hesaplanması gerektiği vurgulanır. İnsizyon tarif edilir. Perforatörün uçları ve hangi sıra ile kullanılması gerektiği anlatılır. Aletin işleme prensipleri ve neden duraya zarar vermediği anlatılarak trepanasyondan sonra deliğin nasıl ve ne ile genişletileceği yazılmaktadır. Daha sonra Cushing usulünden kısaca bahsedilir. Drenin nereye ve nasıl yerleştirileceği anlatılır. Ameliyatı takiben hangi gün çekileceği belirtilir ve son olarak bu işlemin sonuçlarından kabaca bahsedilir. Eserde ayrıca çizimlerle bu tarifler anlatılmaya çalışılmıştır (Şekil 3). İçerisindeki konular incelendiğinde görüleceği gibi, eser genel cerrahi uygulamaları ile ilgilidir. O dönemde genel cerrahlarca yapılan Lomber Ponksiyon, Trepanasyon ve Kraniektomi gibi günümüz beyin cerrahlarının ilgi alanına giren konular da bulunmaktadır.

Kitabın yazıldığı düşünülen yaklaşık tarihin nöroşirürji açısından önemi ise gerek batı dünyasında gerekse de ülkemizde modern nöroşirürjinin gelişme döneminin başlarına denk gelmesindedir. Bu zaman aralığının nöroşirürji ameliyatlarını başarılı bir şekilde gerçekleştirmek için gerekli olan temel nöroanatomi, nöroloji bilgi birikiminin henüz oluşmaya başladığı dönemler olmasının yanı sıra, röntgenin, asepsi ve antisepsi

Şekil 3: İnsizyon örneklerinden bazıları gösteren çizimler.

ilkelerinin, hatta çağdaş anlamda anestezinin batı dünyasında bile yeni yeni kullanılmaya başlandığı yıllar olmasının önemi büyüktür (14).

Joseph Lister'in cerrahi enfeksiyonlar üzerine çalışmaları (1827-1912), inhalasyon anestezisinin kullanılmaya başlanması, Halsted'in 1890 yılında ameliyatlarda lastik eldiven giyilmesini zorunlu tutması kabaca bu dönem veya bundan bir iki on yıl önceye isabet eder (15). Teodor Schwan'ın (1810-1882) hücre teorisinin ve Gustav Jakob Henle'nin (1809-1885) ameliyatta çıkarılan dokuların mikroskopla incelenmesi yöntemini geliştirmesinin tümör patolojisinin bir bilim dalı olarak ortaya çıkışını sağlaması da aynı zaman dilimine denk gelmektedir (13).

Temel bilimlerdeki bu gelişmelere paralel olarak klinik bilimlerin bağımsız olarak ortaya çıkmaları ve dolayısıyla modern nöroşirürjinin temellerinin atılması 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başına isabet eder. Bu yıllarda ilk omurilik tümörü ameliyatı, ilk beyin tümörü ameliyatları Avrupa ve Amerika'da yapılmışlardır (2).

Modern nöroşirürji diğer ülkelerde olduğu Türkiye'de de genel cerrahi pratiğinden ayrılarak kurulmuştur. Ülkemizde nöroşirürjinin öncüleri ve cerrahlar içinde nöroşirürji ile ilgilenenler arasında genellikle Dr. Cemil Topuzlu, Dr. Cemil Şerif Baydur, Dr. Aldülkadir Cahit Tuner, Dr. Hami Dilek, Dr. Feyyaz Berkay ve Dr. Bülent Tarcan'ın isimleri anılmaktadır (2,6).

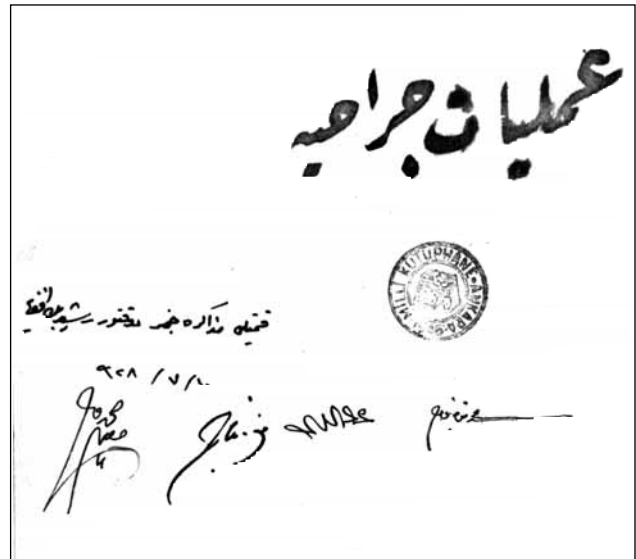
Cemil Topuzlu (1866-1958) gözlemlerini 1905 yılında Fransızca olarak yayımlanan Mémoires et Observation Médicales adlı kitapta toplamıştır. Buradaki 8. vaka "Beyine giren bir kemik kırığı parçacığı sonucunda Jackson tipinde epilepsi. Trepanasyon. Beyin apsesi. Tam şifa (3)" başlığı altında sunulmuştur. Açıklamasının sonuç kısmında şunları söylemektedir: "İnsanda motor merkezlerin lokalizasyonunun belirtilmesine dayanan bilgi, tedavi açısından büyük bir ilgi çekmektedir. Biz bu lokalizasyon bilgisi sayesinde iç tabuladaki çökük kısmı bulabildik....Bana öyle geliyor ki bu, Jackson tipinde epilepsi için Türkiye'de yapılan ve lokalizasyon bilgisine dayanan ilk trepanasyon ameliyatıdır. 24 Şubat 1892". Bu ameliyat (1891) Dr. Cemil Topuzlu tarafından 1894 yılında Lyon'da yapılan VIII. Uluslararası Tıp Kongresi'nde sunulmuştur (1).

Mekteb-i Tibbiye'de 1900'lerde Cerrahi Hocaları kadrosu şöyledir: Muallim: Cemil Paşa, Muavini: Cemil Bey (sakallı), Ameliyât-ı Cerrâhiye (Teorik olarak okutulan sistematik cerrahi) Hayrettin Paşa, Nurettin Paşa, Miralay Ahmet Fehim Bey; Küçük Cerrahi: Halit Şazi Bey (3).

Ameliyât-ı Cerrâhiye isimli dersle aynı adı taşıyan ve yazıldıktan sonra çoğaltıldığını düşündüğümüz ve tanıtımını yaptığımız bu kitabın, adı geçen derste okutulan kitap olabileceği sorusu akla gelmektedir. Bu dönem ameliyat-ı cerrahiye hocaları arasındaki Hayrettin Mustafa Paşa'nın Ameliyât-ı Cerrâhiyye ve Emrâz-ı Hâriciyye isimli kitapları yazmış olduğu bilinmektedir (5,10). Milli Kütüphane'de Mehmet Tevfik adı ile sınıflanmış bu eserin Hayrettin Mustafa Paşa'nın olması ve Mehmet Tevfik'in ise hattatlığını yaparak eserin

vücuda getirilmesinde emek verdiğini düşünmek bu günkü bilgilerimiz ışığında en olası durum olarak görünüyor. Cemil Paşa'nın ameliyatı anlatırken Rolandik Yarığın yerini belirlemekte yaptığı açıklamaların kitaptaki anlatımlarla bazı paralellikler göstermesi, örneğin "Championnière'nin yöntemi ile, Rolande Yarığının doğrultusunu, yani Broca'nın eğimine dik açı yapacak biçimde, Bregmanın ortasını belirttikten sonra, 57 mm arkaya doğru bir noktayı işaretledik. Bu Rolande yarığının üst sınırı idi. Sonra alt ucunu da şu şekilde gösterdik: Temporalin uç kısmını oluşturan göz çukurunun alt kemik çıkıntısından 7 cm uzunluğunda yatay bir sınır çizdim. Bu çizginin sonundan, 3 cm yüksekliğinde bir dikey çıktım. Bu son kısım aranan noktayı belirliyor. Bu üst ve alt iki ucu bir kurşun kalemle birleştirdim (1)" biçimindeki ifadesi bu kanımızı güçlendirmektedir.

Arap abc'si ile 1850'lerden sonra kullanılmaya başlanılan 19.yy Rik'ası tarzı ile kaleme alınmış olan bu eserin yazılma tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat eserin iç kapağında yazılı olan ve olasılıkla hediye edildiğini bildiren notun 1928 tarihli olması (Şekil 4) ve harf devriminden önce kaleme alınmış olması gerektiğini düşünerek 1928 yılından önceki bir zaman diliminde yazılmış olduğunu kabul edebiliriz. Ayrıca bazı konu başlıklarında Osmanlıca-Türkçe'sinin yanı sıra Fransızca karşılıklarının da verilmesi eserin bu alışkanlığın 1850'lerden sonraya denk gelmesi

Şekil 4: Eserin iç kapağında yer alan not ve damgalar. "Ameliyât-ı Cerrâhiyye", "Kıymetli müzâkeremiz doktor Reşid Beğ Efendi", "10/7/928". Hediye edildiği tarihin 1928 olduğu okunuyor.

nedeniyle kabaca 1850-1928 arasında kaleme alınmış olabileceğinin bir göstergesidir. Eser içinde Gigli testeresinden bahsedilmesi ve Cushing metoduna atıfta bulunulması dolayısıyla tarih aralığı biraz daha daralmaktadır. Zira Leonardo Gigli ünlü testeresini 1898 yılında geliştirmiş ve Cushing ise bir cerrahi kitabında kafa ile ilgili bölümü 1906 yılında yazmıştır (7). Hayrettin Mustafa Paşa'nın ölüm tarihinin 1911 olduğu da hesaba katılırsa eserin kaleme alınış tarihi 1906-1911 yılları arasındaki bir zaman dilimine denk gelmektedir (10).

Hayrettin Mustafa Paşa da bu dönemde, belki de Türkiye'de cerrahinin öncüsü olan bu isimlerle aynı tarihlerde cerrahi uygulama içerisinde beyin cerrahi müdahalelerinin önemi ve uygulanması gereğinin farkında olarak bu eseri vücuda getirmiş olabilir. Eserde beyin cerrahi uygulamaları ile ilgili iki bölüm olması, bu bölümlerde yapılan işlemlerin tarif edilmesi ve hatta kısa ve pratik bir sınıflama sunulması bize eserin uygulamaya yönelik bir gereksinimden doğduğu konusunda ipuçları vermektedir.

SONUÇ

Bilimsel bir eserin yazılması ya da tercüme edilmesi gereksinimi bize bu dönemde ülkemizde bu tür pratik uygulamaların yapıldığını söylemektedir. Önüç bölümlük bir pratik cerrahi kitabının iki bölümünün nöroşirürji alanında olması da dikkat çekicidir. Sözü geçen zaman diliminde iletişim ve haber almanın zorlukları ve bilimsel bilgiye ulaşmada özellikle ülkemizdeki zorluklar gözönüne alındığında Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki uygulamalara az çok paralel gelişmelerin yurdumuzda yaşanıyor olması dikkat çekicidir. Bu yapıtın Türk tıp tarihinin batıdaki gelişmelerden özellikle cerrahi ve nöroşirürji alanında pek de geride olmadığını göstermesi

bakımından önemli bir yeri olduğu düşünülebilir. Ayrıca bu mühim eserin yazarının kim olduğu konusunda gerçeğe bir adım daha yaklaşılabildiği umut edilebilir. Milli Kütüphane kayıtlarının bu konuda yanlış olması olasılık dâhilindedir.

KAYNAKLAR

1. Değer M: Dr. Cemil Topuzlu ve yüzyıl önce yaptığı beyin ameliyatı. Bilim Tarihi 6: 10-15, 1992
2. Erbeni A: Dünyada ve ülkemizde nöroşirürjinin gelişimi. Temel Nöroşirürji, cilt 1, Türk Nöroşirürji Derneği. Aksoy K, Ankara, 2005
3. Hatemi H, Kazancıgil A: Cemil Topuzlu ve modern cerrahi eğitimin yüzüncü yılı. Bilim Tarihi 6: 3-9, 1992
4. <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> Erişim Tarihi: 06.09.2006
5. Kahyâ E, Erdemir AD: Bilimin Işığında Osmanlıdan Cumhuriyete Tıp ve Sağlık Kurumları. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 300-301 2000
6. Kars HZ: Dr. Cemil Şerif Baydur (1894-1967). Türk Nöroşirürji Der. 7:45-46, 1997
7. Liu CV, Apuzzo MLJ: The genesis of neurosurgery and the evolution of the neurosurgical operative environment: 1. kısım Prehistory to 2003. Neurosurgery 52(1):3-19, 2003
8. Mehmet Tefvik: Ameliyât-ı Cerrâhiyye. Ankara Milli Kütüphane Yz A 2257, 146-147
9. Mehmet Tefvik: Ameliyât-ı Cerrâhiyye. Ankara Milli Kütüphane Yz A 2257, 150-152
10. Meydan Larousse, "Hayreddin Paşa" maddesi. cilt 5 İstanbul: Meydan Yayınevi, 1971
11. Meydan Larousse, "Tevfik Bey (Mehmed)" maddeleri. cilt. 12 İstanbul: Meydan Yayınevi, 1973
12. Özcan A: Mehmed Tefvik Bey. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde, cilt 28 Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2003
13. Russel DJ, Rubinstein LJ: Pathology of tumors of the nervous system. ikinci baskı London, Edward Arnold Ltd: 1963
14. Sachs E: The history and development of neurosurgery. New York: Hoeber PB, 1952
15. Spector B: One hour of medical history. Surg Neurol 33:64-73,1990